

## **Cercetări arheologice preventive la biserica «Sfântul Nicolae», oraș Berbești, sat Valea Mare, județul Vâlcea**

Mariana Iosifaru - marianaaiosifaru@yahoo.com

Ion Tuțulescu - iontuțulescu@yahoo.com

Claudiu Tulugea - claudiutulugea@yahoo.com

Ovidiu Părăușanu - oparausanu@yahoo.com

Terenul, situat în satul Valea Mare, oraș Berbești, fostul cartier Izvoru, proprietatea parohiei Berbești, a fost cercetat arheologic în zilele de 14.05.2008 – 28.06.2008. Cercetarea a fost efectuată conform autorizației de săpătură arheologică preventivă nr. 136/2008.

Orașul Berbești este situat în partea central-vestică a județului, în Piemontul Oltețului, la limita Subcarpaților Getici (Sectorul Subcarpaților Olteniei) cu Podișul Getic, pe cursul inferior al Tărăiei, afluent al Oltețului. Satul Valea Mare se află la cca. 4 Km nord-est de centrul orașului Berbești, între râurile Cerna și Tărăia. Izvorul existent la est de Dealul Bisericii, locul pe care a fost amplasat monumentul istoric ce face obiectul studiului, a dat probabil și numele cartierului-Izvorul.

Pe teritoriul orașului Berbești,<sup>1</sup> în punctele Valea Sesii și Râmei, au fost descoperite fosile de animale, de vârstă villafranchiană, asemănătoare celor descoperite la Bugiuleşti, comuna Tetoiu. Tot în aceste puncte, locuitorul Nicolin Teodor a descoperit unelte din os, silex și piatră. Unelte asemănătoare au fost descoperite și în prundul râului Tărăia și pârâului Războiul. În muzeul școlii se păstrează un ciocan de piatră șlefuit și perforat (L-7,5 cm; lățime muchie - 4 cm), intens folosit, aparținând culturii Coțofeni.

În partea de sud-vest a orașului Berbești, pe cursul pârâului Tărăia, a fost descoperit, un topor de bronz, datat în epoca bronzului, cultura Verbicioara<sup>2</sup>.

Satul Berbești este atestat documentar printr-un hrisov emis la 24 februarie 1598<sup>3</sup>.

Biserica cu hramul «Sfântul Nicolae» din satul Valea Mare (foto. 1) a fost propusă pentru strămutare datorită extinderii lucrărilor de exploatare a cărbunelui din cariera Panga.

Biserica, a fost ridicată din temelie de obștea satului Valea Mare în anul 1776, de popa Andrei a fost refăcută la 1863 de Andrei Roșescu și alții, iar în anul 1922 a fost tencuită și pictată.

Biserica are plan dreptunghiular, altar ușor decroșat față de planul navei, de formă pentagonală atât în interior cât și în exterior și o turlă pe pronaos. Pridvorul este deschis și se sprijină pe 4 stâlpi de lemn sculptați.

---

<sup>1</sup> Ștefan T. Adrian, *Monografia comunei Berbești*, București, 1988, pp.13-14.

<sup>2</sup> Ana Violetta Ghelmez, *Toporul de bronz de la Berbești (Vâlcea)*, Buridava, II, pp.35-36

<sup>3</sup> Melentina Bâzgan, *Județul Vâlcea până la mijlocul secolul al XVIII-lea*, Studii Vâlcene, I (VIII), 2003, p. 25.

Pronaosul, situat pe axul V-E, cu dimensiunile de 4,87m. (N-S) x 2,80 m.(V-E), are bolta semicilindrică, tencuită și pictată. Este traversat de două grinzi perpendiculare pe pereții de nord și sud, care sprijină cei patru stâlpi ai turnului-clopotniță. Naosul are în plan tot formă dreptunghiulară (4,87 x 5,35 m) și este acoperit de o boltă semicilindrică. Altarul, spațiul rezervat sanctuarului, este prevăzut cu proscomidie, amplasată pe latura de nord, destinată oficiului secret, fiind tratată printr-un blat de lemn. Diaconiconul destinat adăpostirii veșmintelor preoțești lipsește. În mijloc se află masa altarului-pristol, din piatră. Altarul are în plan formă pentagonală (inclusiv iconostasul) și este acoperit de o boltă semicilindrică și două triunghiuri sferice care descarcă pe pereții exteriori. Iconostasul este prevăzut cu icoane portative pictate în ulei. Pardoselile sunt din scânduri de brad. Șarpanta și asteriala sunt din stejar iar învelitoarea din tablă galvanizată (inițial din șită de brad).

Pisania din pridvor datează de la ultima renovare făcută în anul 1922: « Această Sfântă și Dumnezeiască Biserică unde se prăznuiește hramul Sf. Erarh Nicolae a fost clădită la anul 1423 decembrie 7 (?), a fost prenoită de preotul Andrei Roșescu și alții în 1863, septembrie 14. A fost prenoită și recunoscută prin decret regal nr.1989 din aprilie 1908 și a fost terminată de către preotul Iosif Bălțeanu cu toți fii săi duhovnicești ai satului Valea Mare în anul 1922 mai 21. ».

După pisania de pe tâmplă, deasupra ușilor împărătești aflăm: « Această sfântă și dumnezeiască biserică, unde | să prăznuiaște hramul Sfântului Erarh Nicolae, | s-au făcut din temelie de popa Andrei <.>asascu (?), | diaconul Ion, diaconul Nicolae (?), Pătru ereu, Matei, Pătru, Constandin ereu, | popa Dumitru, Petre, Gheorghe, Matei, | Dumitru, Vlăduț... Nicolae, Pătru, Ioan, Constandin, Dumitru | ereu, Ilie, Mitrana, Bălașa er(e)ița, Ioan, Constandin, | Gherghița, | Matei, Ilinca... | Filip, Anghel, Păuna, | Grigore, | Stana, | Stan, Iana (?), Maria, Ioan, Șerban, | Ilinca, Pătru, Florica, | Radu...Ion<sup>4</sup>. Inscricția a fost datată în anul 7285 (1776) dechemvrie 6<sup>5</sup>.

O altă pisanie fixată pe un panou de lemn, pe peretele din naos, în partea de sud, datată „leat 7327”<sup>6</sup>, într-un câmp de 22/57,5 cm, literă de 2,2 cm, cu alb pe fond albastru, amintește pe toți cei care au făcut din temelie biserica în anul 1818 septembrie 1-1819 august 31: „Această sfâ(n)tă și dumnezăiască biserică l s-au făcutu d(i)nu temelie de robi(i) lui Dumnezeău, l Gheorghe ereu, Floruca er(e)ița(a), Dumitru ereu, Tinca er(e)ița l i Gheorghe ereu, Petriia er(e)ița, Barăbu diia(co)nu, Dobra diaconiasa, l Gheorghe ereu dii(a)conu, Dumitrana di(a)coniasa, l. Dumitru, Pătru, Dumitru, Anghel(i)na, Gheorghe; leat 7327.”.

Biserica de lemn « Sf. Nicolae » a fost tencuită în interior și exterior în anul 1922 și a fost pictată în ulei de Victor Fulgescu din Costești.

Terenul pe care a fost amplasată biserica, este platoul unui deal, marcat de pante cu înclinație vest - est și nord - sud. Zona de platou pe care se afla biserica are o diferență de nivel (altar-pridvor) de - 1,06m, iar nord-sud de - 0,26 m. Solul viu (fără urme antropice) este un loess, nisipos cu urme argiloase, săpat - 0,20 m, urmat de un nivel cu pământ de culoare brun-gălbui, slab

<sup>4</sup> C. Bălan, *Inscricții medievale și din epoca modernă a României, Județul istoric Vâlcea (secolul al XIV-lea -1848)*, București, 2005, pp. 956-957.

<sup>5</sup> I. Popescu Cilieni, *Biserici târguri și sate în județul Vâlcea, Craiova, 1941*, p. 48.

<sup>6</sup> C. Bălan, *op.cit.*, p. 957.

pigmentat, cu urme de cărbune, având grosimea cuprinsă între - 0,20 -0,30 m. Acesta este nivelul de călcare din timpul ridicării acestei biserici.

S-au trasat patru secțiuni notate astfel: S I (cuprinde toată lungimea exterioară a zidurilor) de 39 x 0,60 m ; S II în interiorul bisericii, central, altar-pridvor, de 14 x 1,00 m ; S III, pe latura de sud, de 9,00 m x 1,00 m ; S IV, pe latura de nord, în interior, lângă fundație de 9,00 m x 1,00 m și o casetă, C 1, la Vest de S I având dimensiunile de 2,00 x 2,00 m (Pl. II). De asemenea, a fost săpată toată suprafața, până la solul viu, de o parte și de alta a S II, de la altar la pridvor.

S I (foto. 2-3) a urmărit întreaga zonă exterioară, trotuarul și adâncimea fundațiilor (Pl I). În fața pridvorului (foto. 4), la intrarea în biserică, pavajul din pietre de râu se prelungea spre vest. Pentru a se putea stabili utilitatea acestui pavaj s-a trasat o casetă notată C1 (foto. 5). S-a stabilit că acest pavaj, din pietre de râu, de dimensiuni mici, având lungimea de 1,80 m și lățimea de 1,80, a fost făcut pentru accesul la spațiul special amenajat pentru oficierea agapei la hramul bisericii, dar și pentru alte ocazii. Sub pavajul care înconjoară biserica, întâlnit pe toată lungimea S.I (lat de 0,70 m), s-au descoperit, numai în fața intrării în pridvor, lespezi de piatră (9 la număr) cu dimensiuni cuprinse între 1,30 m x 0,80 m x 0,30 m sau 0,20 x 0,70 x 0,20 m, care sunt de la ridicarea bisericii. Pe latura de nord, pavajul din pietre de râu este întrerupt în dreptul ușii (ulterioară ridicării bisericii), de acces în altar, de o lespede din piatră (0,70 x 0,20 x 0,15 m). Pavajul din pietre de râu, înierbat și vizibil doar parțial, înainte de începerea cercetării arheologice, a fost făcut probabil în anul 1922, când biserica este refăcută.

Fundația are ca tehnică de construcție șanțul în care au fost fixați bolovani de râu (mai ales spre interior (foto. 9, 12) și piatră fasonată de calcar având o structură nisipoasă, în exterior, prinși cu mortar de var. Adâncimea fundației este cuprinsă între -0,20 m -0,30 m de la nivelul actual al solului iar soclul este de 0,50 m în dreptul pridvorului și 1,00 m în dreptul altarului, datorită diferenței de nivel. Pe latura de vest atât în colțul de nord (foto. 7), cât și în cel de sud (foto. 6), o parte din pietrele fasonate care alcătuiesc fundația, sunt ieșite în exterior cca. 0,20 m și au fost fixate, probabil, pentru a consolida fundația pe cele două colțuri ale bisericii. De asemenea, s-a putut constata că pe latura de Sud, de la pridvor la pronaos fundația depășește șanțul de fundație (foto. 8). Piatra fasonată are dimensiuni cuprinse între 0,80 m x 0,25 m x 0,20 m; 0,70 m x 0,30 m x 0,15 m; 0,20 m x 0,15 m x 0,20 m și este prinsă cu mortar. Lățimea zidului bisericii este de 0,60 m, sesizându-se că, spre interior, fundația este din bolovani de râu și piatră fasonată având mortarul de slabă calitate (mult nisip și puțin var) pe o lățime de 0,30 m iar spre exterior, fundația este din piatră fasonată prinsă cu mortar de bună calitate (0,30 m). Putem vorbi de două faze de intervenție la fundație și elevație. Fundația a fost consolidată pe exterior ulterior, cel mai probabil în 1922, când biserica este tencuită și s-a lucrat probabil și la consolidarea fundației pe suprafețe mici, pentru a nu afecta structura de rezistență și apoi s-a tencuit. Pereții sunt din bârne de stejar, acoperiți cu cercuială din șipci de salcie și apoi tencuiți atât în interior cât și în exterior. Biserica a fost pictură în ulei.

S II, a fost trasată în interiorul biserici având orientare est-vest. În caroul 8 la adâncimea de -0,40 m de la nivelul de călcare s-a descoperit o lingură de alamă ornamentată cu motive florale.

Stratigrafie taluzul de nord al S II:  $\pm 0,00-0,15$  m -nisip, în care au fost fixate bârnele transversale pe care era prinsă pardoseala;  $-0,15 - 0,40 (-0,60$  m) - pământ de culoare gălbuie, slab pigmentat cu bucățele de cărbune, pietre cioplite și pietricele-umplutură;  $-0,40 (-0,60) -0,60 (-0,80)$  m - pământ brun deschis, nivelul de călcare de la momentul construirii bisericii, fără urme arheologice;  $-0,60(- 0,80) - 0,80(-1,00)$  m, pământ steril săpat.

Pronaosul era separat de naos printr-un rând de pietre de râu (foto 10,11) având lățimea de 0,20 m și adâncimea de  $-0,10$  m, pe acestea fiind fixate două bârne din lemn, ce susțineau zidul despărțitor. Între naos și altar pietrele pe care s-au fixat cele două bârne (foto 13), au lățimea de 0,35 m și adâncimea de  $-0,20$  m și nu au fost prinse cu mortar. Bârnelor folosite pentru fixarea pardoselii au grosimea de 0,20 m și sunt deteriorate.

S II și S III, dispuse și având dimensiunile menționate mai sus au fost trasate pentru urmărirea fundațiilor pe interior. Se păstrează aceeași stratigrafie ca în S I.

Nu au fost descoperite fragmente ceramice. Singura piesă descoperită este o lingură de alamă ornamentată cu motive florale incizate, găsită în S I, caroul 8 la  $-0,40$  m (foto. 14-15). Cărămizile fragmentare și întregi descoperite, având dimensiunile de  $0,20 \times 0,11 \times 0,07$  m, au fost folosite pentru a completa pe latura de sud, în dreptul pronaosului o bârână deteriorată (s-a observat la desprinderea tencuielii) și pe latura de nord, când s-au tăiat bârnele pentru a se monta o ușă de acces la altar și au fost puse în mortar bucăți de cărămizi sparte ( ...x  $0,15 \times 0,07$  m).

În ceea ce privește datarea, considerăm că a fost construită în anul 1776, cu reparațiile și intervențiile ulterioare. Atât în pisaniile menționate, cât și în literatura de specialitate, datarea diferă: 1423 ? (pisanie din pridvor), 1475<sup>7</sup>, 1776<sup>8</sup>, 1818 (pisanie din naos), 1845<sup>9</sup>. Intervenții la biserică s-au făcut în: 1863<sup>10</sup>, 1908<sup>11</sup>, 1922 (pisanie din pridvor). În altar se află un vas de piatră de  $30/40$  cm, folosit ca spălător, ce are inscripționat anul 7296, cu literă în relief de  $3,5-5,6$  cm: "[Ba]dia I Stanca I Stana; 7296 (1787 septembrie 1 – 1788 august 31)"<sup>12</sup>.

Extinderea lucrărilor de haldare în cariera Panga a impus strămutarea și conservarea bisericii monument istoric din satul Valea Mare. Noul amplasament s-a realizat într-un cadru arhitectural organizat și s-a asigurat o protecție adecvată monumentului. În aceste condiții, au fost satisfăcute pe de o parte nevoile impuse de locuitorii din zonă, concomitent cu cele cerute de beneficiarul lucrării, E.M.C. Berbești.

Prin cercetările arheologice întreprinse, au fost aduse noi date privind tehnica de construcție a monumentului, fiind totodată completată și istoria acestui important lăcaș de cult.

<sup>7</sup> E. Petrescu, *Vâlcea-țara lupilor getici sau ținutul vâlcilor*, vol.I., Rm.Vâlcea, 2007, p. 211.

<sup>8</sup> I. Popescu Cilieni, *op.cit.*, p.48; N.Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România I-Țara Românească*, vol. I, p. 64.; Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumentele istorice din județul Vâlcea, repertoriu și cronologie*, Râmnicu Vâlcea, 2007, p. 34.

<sup>9</sup> C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, București, 1893, p. 36.

<sup>10\*\*\*</sup> Eparhia Râmnicului și Argeșului-monografie, Râmnicu Vâlcea, 1976, p. 894.

<sup>11</sup> *Ibidem*.

<sup>12</sup> C.Bălan, *op. cit.*, p. 957.

## Summary

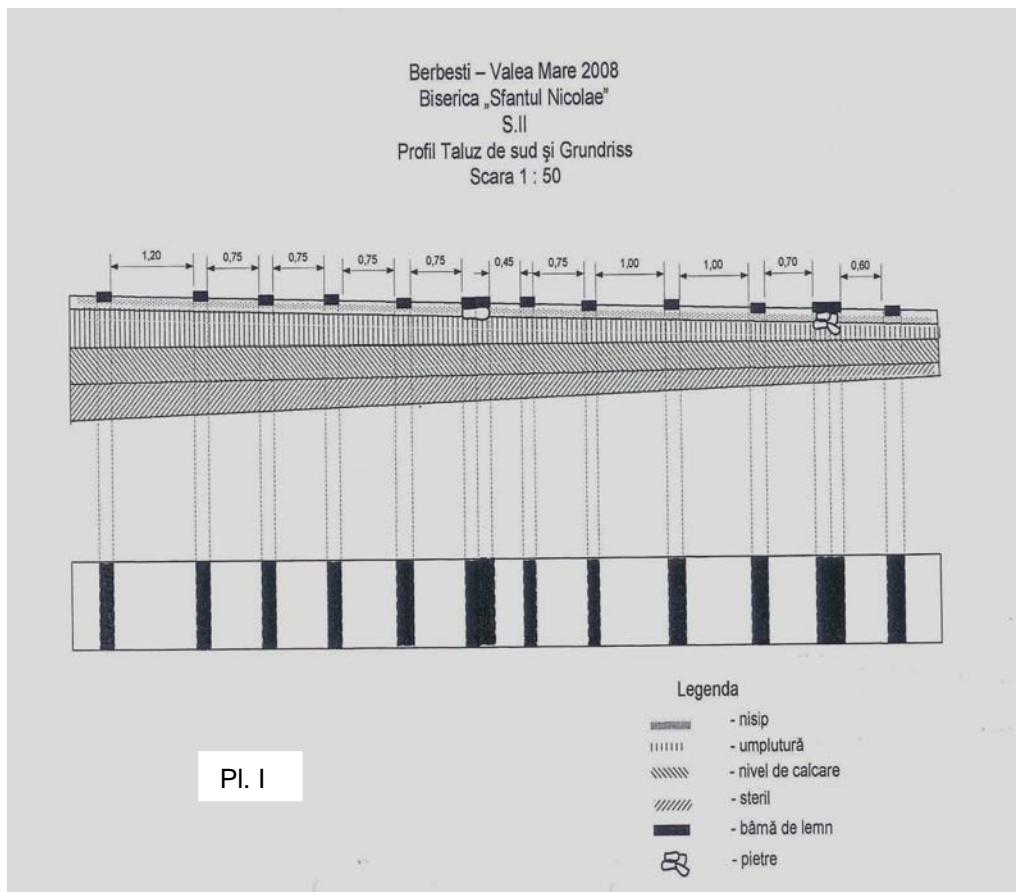
The church with the patron „Saint Nicholas" in Berbești city, Valea Mare village, hamlet Izvoru, was proposed for removal because of the extension of the works of mining exploitation in Panga career.

The church was built from the ground in 1818, by Andrei Popa, rebuilt in 1863 by Andrei Roșescu and others. In 1922 it was plastered and painted in oil by the painter Victor Fulgescu from Costesti.

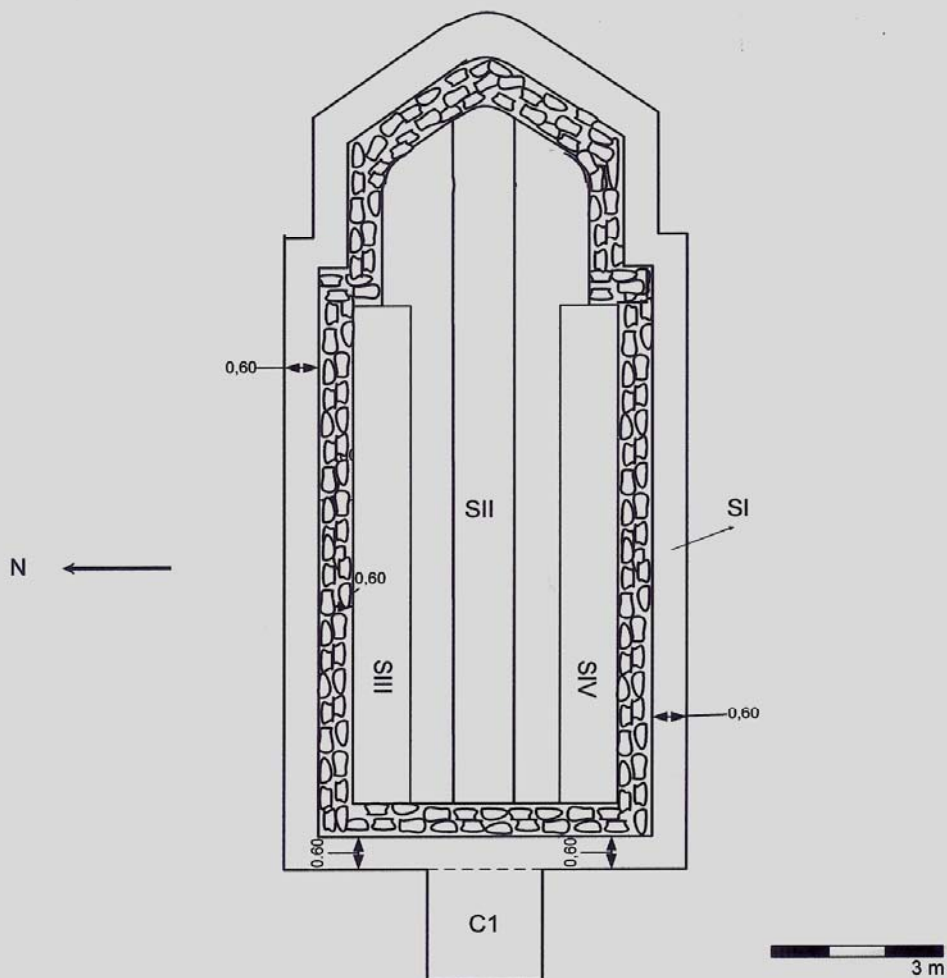
The foundation has as technical construction the dig where there have been fixed shaped limestone rocks and stones from the river. The depth of the foundations is -0,20-0,30 m, and the height of the socket is 0,50-1,00 m, depending on the position of the land.

The archaeological material discovered among the various materials inside the church: a brass spoon decorated with floral incisions.


The church has been moved to a new location in Berbești city and retains its original appearance.



Berbesti – Valea Mare  
2008  
Biserica „Sfantul Nicolae”  
S.I – IV; C1  
Grundriss



Legenda

 - fundații  
biserică

Pl. II



1



2



3



4



5



6



7



8



9



10



11



12



13



14



15